

דעה ברורה

בירור כל סעיף בשלחן ערוך הלכה למעשה
בשפה ברורה וקלה עם אלפי הוספות

שולחן ערוך הרב - חושן משפט

דיני הפקר והשגת גבול סעיפים ו- יג

ליקט וערך: אשר הורוביץ

לעילוי נשמת מורי חמי הרה"ח ר' שלמה בן הר"ר דוד הכהן דוידוביץ ז"ל כ"ה סיון תשע"ג.

שלחן ערוך הרב חושן משפט

דיני הפקר והשגת גבול וכו' י"ג סעיפים:

ו. (א) יוני שובך ויוני עליה שהם של הפקר, והשובך והעליה (ב) לא קנו אותן לבעליהם מתורת חצר, הואיל ואינן משתמרים בהם, אף על פי כן אסור לאחר ליטלן מפני דרכי שלום. (ג) והוא הדין לנחיל של (ד) דבורים.

וכל אלו שאסרו חכמים מפני דרכי שלום, אם עבר ונטל הרי זה חייב להחזיר מדברי סופרים.

ואפילו אם נטל קטן חייב אביו להחזיר מפני דרכי שלום:

ז. וכל מציאה והפקר שהיא בתוך ארבע אמות של אדם (ה) הרי היא (ו) שלו, חכמים תקנו דבר זה כדי שלא יבאו לידי מחלוקת, אם אחד יגביה מציאה מצד חבירו, לכך

~~~ דעה ברורה ~~~

(א) יוני שובך. והם יוני מדבריות שקננו בשובך (רש"י חולין קלט:).

(ב) לא קנו אותן לבעליהם מתורת חצר, הואיל ואינן משתמרים בהם. שיכולים לפרוח, אבל אם הטילו ביצים כיון שהביצים משתמרים בהם נקנו הביצים לבעלי השובך והעליה (ש"ע י"ד סימן רצב סעיף ב, ועיין שם בדעה ברורה).

(ג) והוא הדין לנחיל של דבורים. ונקראו כך קבוצת דבורים, על שם תכונה שיש אצל הדבורים שעפים יחד זה אחר זה כמו נחל משוך (קול הרמ"ז במשנה בבא קמא).

(ד) דבורים. וכתב הטור נאמנים אשה או קטן כשאומרים לפי תומן מכאן יצא נחיל זה, והבעלים מרדפים אחריהם, שניכר שאמת הם מעידים, ודוקא כשאומרים כן מיד לאחר רדיפת הבעלים, אבל אם אומרים כן לאחר זמן אנו חוששים שפיתו אותם לומר כן (ראב"ן) ויש חולקים ומכשירים עדותן אפילו לאחר זמן (ראב"י) וכיון שספק איך לדון לכן הדין כל מי שאלים גבר (כמו שכתב הרמ"א בסוף סימן קלט, כך פסק בקצות החושן סימן שע סק"א). והעיקר שבית דין ידונו בזה כפי ראות עיניהם (ערוך השולחן סימן שע אות ט, וראה שב שמעתא בשמעתא ז פרק י שבאשה נחשב מסיח לפי תומו אפילו שאינה אומרת מעצמה אלא כשראתה את הבעלים מרדפין ומתוך כך נזכרה) ונאמנות הקטן הוא כשהגיע לעונת הפעוטות כבן שש שיש לו קצת הבנה ומקחו וממכרו קיים, אבל קטן פחות מבן שש אין לו הבנה כלל ולא מועיל מסיח לפי תומו (טורי זהב באבן העזר סימן יז סק"ט כפי שפירש השב שמעתא בשמעתא ז פרק י).

(ה) הרי היא שלו. כי נתנו חז"ל לארבע אמות הללו דין חצר, והרי חצירו קונה כשעומד בצדו אפילו אינו משומר כמו שידו קונה לו אפילו כשאינו משומר (סמ"ע רסח סק"ג).

(ו) שלו. ומדברי הרב משמע שרק במציאה והפקר הרי אלו שלו אבל במתנה לא תקנו קנין ארבע אמות, אבל מהשולחן ערוך (סימן רמ"ג סעיף כב. ועיין ש"ך סימן ר סק"ד וברעק"א סימן רמג סעיף כב ובהגר"א סימן רמג סק"ג) משמע שגם במתנה יש קנין ארבע אמות כי כיון שדעת אחרת מקנה אותו הוא עדיף ממצאיה (אמרי יעקב סק"ג).

תקנו שכל הקודם לה בארבע אמותיו (ז)זכה בה, ושוב אין אחר רשאי ליטלה, ואף אם נטלה צריך ליתנה לזה.

במה דברים אמורים במקום מופקר, אבל בשדה חבירו לא תקנו ארבע אמות לאדם אחר אף שאין חבירו עומד שם, ולא זכתה לו שדהו, הואיל ואין מה שבתוכה משתמר, כמו שכתבתי (ח)למעלה.

ואף במקום מופקר לא תקנו ארבע אמות ברשות הרבים, הואיל ורבים דוחקים שם, ואין לכל אחד ארבע אמות (ט)מיוחדות:

ח.(י)קטנה (יא)יש לה ארבע אמות לענין מציאה, הואיל ויש לה לענין גט, אבל קטן (יב)אין לו ארבע אמות, ומותר ליטול מציאה מארבע אמותיו.

ואף אם הגיעה לידו, אין בה משום גזל של תורה, אלא אסור מדברי סופרים מפני דרכי שלום.

אבל אם נתנו מתנה (יג)לקטן, יש בה משום גזל של תורה, (יד)שהקטן קונה (טו)כשדעת אחרת מקנה אותו:

~~~ דעה ברורה ~~~

(ז) **זכה בה.** ואם שנים באו יחד קנו שניהם ויחלוקו (סימן רסח סעיף ב ברמ"א. ולפי הקצות החושן בסימן רס שאין חצר השותפים קונה מציאה לשותפים אלא למי שמוצאה, אם כן גם ארבע אמות שקונה מדין חצר אין לשותפים, ואם כן שנים שבאו יחד לארבע אמות הם כשותפים בה ולא יקנה להם בארבע אמות).

(ח) **למעלה.** סעיף ו. ובהלכות מציאה סעיף י.

(ט) **מיוחדות.** ולכן לא תקנו ארבע אמות כי אם בסימטא שהוא קרן זוית הסמוכה לרשות הרבים, או בצידי רשות הרבים (ש"ע רסח סעיף ב) ואפילו לדעות שבזמן הזה אין לנו רשות הרבים, היינו לענין שבת אבל לדין זה יש רשות הרבים (רעק"א שם).

(י) **קטנה.** וכל קטנה בכלל (כדעת הש"ך סימן רמג סק"א) ולדעת הרמ"א (שם סעיף כג) רק קטנה שאין לה אב יש לה ארבע אמות, אבל קטנה שיש לה אב כמו שאינה יכולה לקבל גיטה כך לענין מציאה אין לה ארבע אמות.

(יא) **יש לה ארבע אמות.** ויש לה קנין חצר, ואין חילוק בין חצר משתמרת לחצר שעומד בצידו (ש"ך שם סק"י) אולם הנתיבות (בפתיחה לסימן ו) כתב שיש חצר לקטנה מדין יד ולכן צריכה דוקא לעמוד בצידו, אבל כשאינה עומדת בצידו שאז חצר קונה מדין שליחות אין שליחות לקטנה.

(יב) **אין לו ארבע אמות.** וכן בחצר אינו זוכה עד שתגיע לידו (ש"ע רמג סעיף כג).

(יג) **לקטן.** ואם נתנו מתנה לקטנה שאינה סמוכה על שולחן אביה יש לה חצר וזכתה במתנה (אמרי יעקב סקכ"ז).

שלחן ערוך הרב חושן משפט

ט. מציאת בנו ובתו הסמוכים על שלחנו אף על פי שהם (טז) גדולים הרי היא שלו חכמים תקנו לו מפני דרך שלום הואיל (יז) וזנן משלו.

אבל אם אין בנו סמוך על שולחנו אף על פי שהוא קטן מציאתו לעצמו ולא להזנן לפי שלא תקנו מפני דרך שלום אלא לאב ולא לאחר הזן בתורת צדקה מפני שאם לא יזון הוא יזונו אחרים שרבים מצויים הזנים ומפרנסים בדרך צדקה.

אבל בתו (יח) עד (יט) שתיבגר (כ) מציאתה לאביה אף על פי שאינה סמוכה על שולחנו (כא) וכן מעשה ידיה.

וכן (כב) מציאת אשתו (כג) ומעשה (כד) ידיה.

~~~ דעה ברורה ~~~

(יד) שהקטן קונה כשדעת אחרת מקנה אותו. ודוקא כשיש בו דעת, שאם נותנים לו צרור זורקו ואם נותנים לו אגוז נוטלו, אולם מדברי סופרים יש מי שאסר (ש"ך סימן קמג סק"ו) בכל קטן (כל זה מבואר בדברי הרב הלכות מכירה ומתנה סעיף י).

(טו) כשדעת אחרת מקנה אותו. ואז זוכה אפילו במתנה הנמצאת בתוך ארבע אמותיו (אמרי יעקב סק"ט).

(טז) גדולים. ובכל גיל שיהיו, ובין בעודם רווקים או נשואים.

(יז) וזנן משלו. וכך היה נראה ישר לחכמים שלם הטוב לעושה עמו טוב, שנותן לו לאכול אפילו שאינו חייב לפרנסו (סמ"ע סימן ר"ע סק"ב) אבל אם פסק לבנו לתת לו מזונות מציאתו לעצמו, כי האב זנו בדרך חיוב (ט"ז סימן ר"ע סעיף ב).

(יח) עד שתיבגר. והבת מיום לידתה עד שתהיה בת שנים עשרה שנים ויום אחד נקראת קטנה, ואפילו הביאה סימני שערות, ומיום שתהיה שנים עשרה שנה מרגע שתביא שתי שערות תקרא נערה עד ששה חודשים גמורים, ומיום שלאחר מכן ומעלה תקרא בוגרת (רמב"ם אישות פ"ב ה"א).

(יט) שתיבגר. אפילו כשהיא כבר נערה ואינו ברשותו למכרה כאמה העבריה.

(כ) מציאתה לאביה. משום איבה, שלא יהיה מריבה ביניהם, שהרי בידו להשיאה בעל כורחה למנוול ומוכה שחין. אבל בתו בוגרת יצאה לגמרי מרשות אביה, ולכן רק כשהיא סמוכה על שולחנו מציאתה לאביה (תוספות כתובות מו:).

(כא) וכן מעשה ידיה. מהתורה שכתוב (במדבר ל, יז) בנעוריה בית אביה, ודורשים (קידושין ג:) כל שבח שבא לה בגיל הנעורים יהיה לאביה (סימן ר"ע סעיף ב).

(כב) מציאת אשתו. משום המזונות שנותן לה, ומשום איבה (תוספות, והביאם הבית שמואל אבה"ע סימן פד). ולכן אם בעלה עני ואינו נותן לה מזונות מכספו אלא היא זאת שמפרנסת את הבית, מציאתה לעצמה, כי בזה גם איבה אין שהרי אינו מבקש לקבל את המציאה אלא מניחה לה שתזון ממנו (טורי זהב אה"ע סימן פד) ואם אינו עני רק שאין רצונו לזונה והיא ניזונת משל עצמה נחלקו הפוסקים מי זכה במציאתה (עיין שם ברמ"א וחלקת מחוקק ובית שמואל).

ה שלחן ערוך הרב חושן משפט

ואם נתנו מתנה לבנו ולבתו הקטנים הסמוכים על שולחנו הרי היא שלו אבל אם נתנו לבנו (כה) ולבתו הגדולים אף על פי שסמוכים על שולחנו (כו) הרי היא שלהם. ועבדו ושפחתו העבדים מציאתן לעצמן:

י. (כז) במקום שלא זכו ארבע אמותיו אף על פי שנפל לו עליה או שפירש טליתו עליה (כח) מותר לאחר להקדים לזכות בה (כט) בהגבהה.

ואם איש עני הוא זה יש אוסרים (ל) שעני (לא) המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו (לב) נקרא (לג) רשע. ויש אומרים שלא אמרו כן אלא כשהפך להשתכר אצל בעל

~~~ דעה ברורה ~~~

(כג) ומעשה ידיה. וכן מה שהרויחה בסחורה (רמ"א חו"מ ר"ע סעיף ב) והכל כמנהג המדינה. (כד) ידיה. ואם נתנו לה מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, מכל מקום קנה הבעל כשאר נכסי מלוג, אלא אם כן התנה הנותן בגוף המתנה, כמו שאמר הרי המעות נתונים לך במתנה על מנת שתלבשי בהם, או שתעשי בהם מה שתרצי בלא רשות בעלך (ש"ע אבן העזר סימן פה סעיף יא).

(כה) ולבתו הגדולים אף על פי שסמוכים על שולחנו הרי היא שלהם. ויש מי שמסתפק בזה (חלקת מחוקק אבן העזר סימן לו סק"א, ועיין בית שמואל שם ובקצות החושן כאן).

(כו) הרי היא שלהם. כי אולי הקפיד שיהיה המתנה דוקא אצל הבן או הבת, אבל כשנתן מתנה לבנו קטן מן הסתם אין הקטן יודע לשמור על המתנה אם לא שאביו יעזור לו לשמור, ונתנו האב לבנו הקטן רק על דעת שהמתנה תישאר ברשות האב ויהיה לבנו זכות השתמשות ויוכל לשחק בה וכדומה (סמ"ע סימן ר"ע סק"ח).

(כז) במקום שלא זכו ארבע אמותיו. כמו בשדה חבירו או ברשות הרבים (כבסעיף ז). (כח) מותר לאחר להקדים ולזכות בה. ודוקא כשהראשון הוא עשיר ואז אין בזה ההפך והמציאה דין עני המהפך בחררה המבואר בהמשך, אבל במקח נחלקו הפוסקים ודינו מבואר בהמשך הסעיף.

(כט) בהגבהה. אבל במקום שזכו לו ארבע אמותיו אפילו אם הוא נפל עליה קנו לו ארבע אמותיו ולא אומרים שהוא גילה דעתו שאינו רוצה לקנות בהם אלא בנפילה (רמ"א סימן רסח סעיף א ובסמ"ע).

(ל) שעני המהפך בחררה. פירוש: עני המתעסק בחתיכת בצק שהשאירו הפקר על גבי גחלים ועדין לא עשה בו קנין, ובא אחר והקדימו ונטלה.

(לא) המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע. אבל אם כבר זכה בה, מי שנוטל ממנו נקרא גזלן (כנסת הגדולה סק"א).

(לב) נקרא רשע. מתקנת חכמים (ב"ח סימן רלז) ויש אומרים מדברי קבלה (פתחי תשובה סימן רלז, ועיין שו"ת חתם סופר סימן עט ד"ה מ"מ). ומכריזים עליו בבית הכנסת שעשה מעשה רשע (סמ"ע סק"א). ויש אומרים שנפסל לעדות (משפט שלום מהגהות מיימוניות) ודוקא אם הכריזו עליו (אמרי יעקב בשער הציון אות מח, לפי המבואר בסימן לד סעיף כג), וכל זה במזיד אבל אם היה שוגג שלא ידע

שלחן ערוך הרב חושן משפט

הבית חררה בעד איזה שירות שישרתהו ובא אחר וקדמו נקרא רשע מפני שהוא יכול להשתדל להשתכר כן במקום אחר אף שיהיה לו איזה טורח בהשתדלות עד שימצא מקום אחר (לד) כזה מה שאין כן (לה) במציאה (לו) וכן עיקר. ומכל מקום בעל נפש (לז) יחמיר לעצמו.

(לח) אבל המחזר אחר דבר לקנותו בין (לט) קרקע בין (מ) מטלטלין (מא) ובא אחר וקדמו נקרא רשע שהרי היה מוצא לקנות או למכור במקום אחר על ידי טורח והשתדלות.

~~~ דעה ברורה ~~~

שחבירו מהפך אחר זה אין עליו שום דין כלל, ויש חולקים (עיין שו"ת חמדת שלמה סימן ד, ובדברי גאונים כלל כז אות ח, ובשו"ת אגרות משה סימן ט).

(לג) **רשע.** ומכל מקום אין מוציאים אותו בדיינים, ומכל מקום ראוי לתקן העוולה ולהחזיר (מנחת פתים סימן רלז אגרות משה סימן ט).

(לד) **כזה.** עין שו"ת הרב סימן ט.

(לה) **במציאה.** ובהפך (כבסעיף יג) שאם ראה מציאה מרחוק בעודו הולך או רוכב על אופניים או נוסע במכונית והוא מנסה בכל כוחו להגיע מהר ולזכות בה אינו נחשב כמהפך ומותר לאחר ליטלו אפילו לכתחילה (שו"ת מהרש"ל סימן לו), ודוקא אם הראשון לא טרח בה (אמרי יעקב סקמ"ד מהר"ן), אבל אם הראשון טרח בה אסור מפני דרכי שלום, כמבואר בסעיף ה. וכל זה כשלא קדם ונכנס הראשון בתוך ארבע אמות של המציאה אבל אם קדם בתוך ארבע אמות מי שקדם זכה בה כמבואר למעלה (לו) **וכן עיקר.** למעשה כפסק הרמ"א (סימן רלז סעיף א. וכן הסכמת רוב הפוסקים).

(לז) **יחמיר לעצמו.** לחוש לשיטת שאר הפוסקים.

(לח) **אבל וכו'.** ודע כי בהשגת גבול חבירו ישנם כמה דרגות:

א. כשהראשון כבר הפך בעסק זה [ויש אומרים דוקא כשכבר הושוו בסכום המקח כבסעיף יא] ובא אחר כך השני ומקדימו, נקרא השני רשע ויש בו איסור לכל הדעות.

ב. דין מערופ"א [מלשון יערפו טל, ויערוף כמטר] שהביאו הרב בסעיף יג, שהראשון יש לו קביעות עסק כמו שהוא מלוה לגוי בריבית וכדומה ועכשיו רוצה ישראל אחר לעסוק עם אותו גוי, ובזה נחלקו הפוסקים האם יש בו דין עני המהפך בחררה כמבואר בסעיף יג.

ג. לפתוח חנות בצד חנותו של חבירו, שבזה אינו פוסק לגמרי חיותו של הראשון, וגם אינו הולך ומבקש מהקונים שיכנסו לחנות שלו, רק הם באים מעצמם, ובזה לכל הדעות מותר מן הדין, ויתבאר בסעיף יג.

(לט) **קרקע.** לגינה או לשדה או בית.

(מ) **מטלטלים.** גדולים וקטנים, וכל סוגי המטלטלים בכלל.

(מא) **ובא אחר וקדמו נקרא רשע.** כי אסור לקונה לבקש שימכרו לו במקום לחבירו, אבל למוכר מותר מעצמו לחפש קונה אחר ולמכור לו ואפילו כבר פסק עם הראשון כמה ישלם ואינם מחוסרים אלא קנין, והאחר מותר לו לקנות ממנו, אלא שאם כבר

אלא אם כן הוא קונה (מב) בזול גדול שאינו מצוי לקנות כך במקום אחר אזי דינו כמציאה אם הראשון לא קנה עדיין באחד מדרכי הקנין שהמקח נקנה בו: יא. וכל זה כשכבר פסקו הדמים הקונה והמוכר (מג) ואין מחוסרין אלא קנין, אבל אם לא הושו עדיין בפסוק דמים שהמוכר רוצה בכך והלוקח רוצה בכך (מד) מותר לאחר לקנות, שלא עשו חכמים תקנה להפסיד המוכר, שכשיבא אחד לקנות ויפסוק לו מעט דמים יצטרך למכור לו אם לא יהיה רשאי שוב שום אדם לבא לקנותו, ואפילו אם המוכר הוא נכרי לא חלקו חכמים.

אבל אם הושו בפסוק דמים, אסור לאחר להוסיף בדמים, אפילו המוכר הוא ישראל, אלא אם כן הלוקח הוא נכרי.

ויש אומרים (מה) שבשכירות בתים מן הנכרי יש חרם רבינו גרשם שלא להשיג (מו) גבול (אפילו אם לא הושו עדיין בפסוק דמים):

יב. אסור למלמד להשכיר את עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר (מז) כל זמן שהמלמד בביתו אם לא שיאמר בעל הבית אין רצוני לעכב המלמד שלי, אבל הוא

~~~ דעה ברורה ~~~

התנו על המחיר והמקח וחזר בו המוכר יש עליו משום מחוסרי אמנה, אם לא שנזדמן לו למכור לאחר ביותר ממה שסיכם עם הראשון שאז נחלקו הראשונים האם יש בו משום מחוסרי אמנה (ש"ת אבני נזר ח"מ סימן יז).

(מב) **בזול גדול שאינו מצוי לקנות כך במקום אחר.** ונראה לכל שלא יוכל למצוא ריוח כזה במקום אחר, כמו שקונה בחצי מחיר (כנסת הגדולה אות ג). ויש אומרים שקונה כאן בפחות משתות מבמקום אחר (כסף הקדשים). ודעת הש"ך (שם) שמה שאינו מוצא יותר בזול אינו נחשב סיבה להתיר.

(מג) **ואין מחוסרין אלא קנין.** אבל הם הסכימו בכל שאר תנאי המכירה, כתנאי תשלום וכדומה.

(מד) **מותר לאחר לקנות.** וכדעת הרמ"א (סימן רלז סעיף א) אבל עתה נוהגים לפסוק שנחשב השגת גבול, ונראה שאם שני קונים יש להם ויכוח במחיר ובא קונה שלישי ונתן מחיר אחר ולולי דבריו היו השנים מגיעים לפשרה ביניהם מי מהם יקנה, זה נחשב השגת גבול, וכשהלוקח הלך מהמוכר ואמר שאינו מתכוון לקנות במחיר שהוא מבקש, ובא אדם אחר ורוצה לקנות בזה אמרו שאינו נחשב השגת גבול (פרישה שם).

(מה) **שבשכירות בתים.** או משכנתא מגוי, שיש לו דין שכירות.

(מו) **גבול.** וכן אסור ללכת למשכיר דירה ולבקש ממנו שבכלות שנת השכירות לא ימשיך להשכיר לשוכר הנמצא שם אלא ישכיר לו, ואפילו אם השוכר הקבוע עדיין לא חידש את הסכם השכירות את מחיר השכירות לשנה החדשה (דברי גאונים בשם מהרש"ם

שלחן ערוך הרב חושן משפט

אסור (מח) לפעול עם הבעל הבית שיפטרנו בכלות זמנו, שהרי הוא יכול למצוא בעל הבית אחר על ידי טורח (מט) והשתדלות.

והוא הדין אם אין המלמד בביתו של בעל הבית אלא כשכבר ביקש מבעל הבית תחלה אף שעדיין לא הבטיחו הרי זה כעני המהפך בחררה שאסור לאחר ליטלה ממנו. אבל בבעל הבית ששכר מלמד אחד מותר לבעל הבית אחר לשכור אותו מלמד עצמו לבניו ואין בזה משום השגת גבול כי אפשר שאינו יכול למצוא מלמד מועיל לבניו כזה:

יג. ישראל שיש לו נכרי מכירו שהוא נושא ונותן עמו תמיד או מלוה אותו ברבית תמיד יש אומרים שמותר לישראל אחר לעסוק עם אותו נכרי ולהלוותו ולשחדו

~~~ דעה ברורה ~~~

(מז) כל זמן שהמלמד בביתו. ואפילו נגמר זמן השכירות, ולא דברו כמה ישלם לו בעבור הזמן השני, כיון שכבר היה גר בביתו בזמן שעבר, מן הסתם נשאר על תנאי ההוא.

(מח) לפעול עם הבעל הבית. ואם אינו פועל עמו רק מציע עצמו בתמימות מותר, שהרי יתכן שגם לולי בקשתו רצה בעל הבית להדיח פועל מסוים ולקחת אחר במקומו.

(מט) והשתדלות. כמבואר בסעיף י. וכל זה לגבי המלמד, אבל בעל הבית יכול ללכת למלמד שמלמד את בן חבירו ולסכם עמו שילמד את בנו (שו"ע סימן רלז סעיף ב) לפי שאין כל המלמדים שווים בהסברת הלימוד ונחשב כדבר שאינו מצוי (סמ"ע סק"ח). ולפי זה מותר לשכנע פועל שעובד אצל אחד שיעזוב מקום עבודתו ויבוא לעבוד אצלו, ואפילו אם לא ימצא האחר פועל מומחה שיוכל לעשות את המלאכה טוב כפועל זה (אבני נזר חור"מ סימן יז). אבל לפועל אסור לומר לבעל הבית שיקח אותו במקום חבירו, וכל שכן אם הראשון כבר עובד אצלו שאסור לעשות כן, אם לא שבעל הבית מחפש עובד אחר.

וכשאחד התחיל משא ומתן בעניני שידוכין עם משפחה שרוצה להשתדך עמה, כל זמן שלא החליטו שני הצדדים שסוגרים את השידוך מותר לכל מי שרוצה להציע שידוך אחר, שהרי אין לך הפסד גדול יותר מזה שאם תנשא לראשון לא תנשא לשני. ואפילו אם כבר החליטו לגמור את השידוך אינו ברור שיש לאחר שרוצה להציע משפחה אחרת דין עני המהפך בחררה כיון שאינו דבר המצוי לו לקנות במקום אחר, וכמו בהפקר ומתנה שאינו נקרא רשע. ומכל מקום כיון שיש חרם בביטול שידוכים לכן אם כבר נגמר הענין אפילו שעדיין לא עשו שום דבר לא כתיבת תנאים ולא קנין כמו שנוהגים הרבה, אסור לאחרים לגרום שיתבטל השידוך. אלא שאם אחד מהצדדים מעצמו רוצה לשמוע עוד הצעות או לעזוב את הדבר אפילו רגע לפני שנגמר מותר להציע לו הצעות חדשות ולבטל את הראשון (שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סימן צא).

ולהוציא ממנו לפי שנכסי נכרי הן כהפקר וכל הקודם זכה שבהפקר אין בו משום השגת גבול על פי סברא האחרונה שנתבאר (נ) למעלה.

(נא) ויש אוסרין שכיון שנכרי הוא מכירו של זה ורגיל לעסוק עמו תמיד והישראל בטוח בו הרי זה כאילו בא העסק לידו של ישראל, (נב) ומי שבא לפתות הנכרי לעסוק עמו הרי הוא פוסק חיותו של זה. ואפילו ישראל שהוא בעל מלאכה ורגיל לעשות תמיד אצל נכרי אחד אסור לאחר להוזיל השכר כדי שיתן לו הנכרי המלאכה לעשות הואיל וזה הוא רגיל עם נכרי זה מכבר ובטוח בו והרי זה כאילו חייו תלויים בו וזה פוסק חייו. וכן כל כיוצא בזה מדברים שאדם בטוח בהם ורגיל בהם אסור לאחר למנעם ממנו מפני שהוא כפוסק חייו.

ולענין הלכה זה תלוי במנהג מקומות יש מקומות (נג) נוהגין (נד) להקל כסברא הראשונה ויש מקומות נוהגין להחמיר כסברא האחרונה וירא שמים יחמיר לעצמו (נה) בכל מקום.

~~~ דעה ברורה ~~~

(נ) למעלה. בסעיף י.

(נא) ויש אוסרין. ומכל מקום אינו נקרא רשע, כבעני המהפך בחררה, לפי ששם העסק בא לעולם (ש"ת חוות יאיר) ויש אומרים שנקרא רשע (ש"ת חתם סופר סימן עט).
(נב) ומי שבא לפתות הנכרי. שבא לשדלו לעסוק עמו, אבל אם הגוי בא מאליו לשדל את הישראל שיתעסק עמו מותר לו להיכנס למלאכה זו אפילו שהראשון מפסיד מזה שלא יהיה לו מחיתו, וגם לא נקרא רשע (ש"ת חתם סופר ח"מ סימן קעה) והובא בפתחי תשובה סק"ח.

(נג) נוהגין וכו'. וכמה טעמים נאמרו בדעת המתירים, א. כי נכסי גוי הרי הם כהפקר וכל הקודם בהם זכה בהם (ש"ת בית אפרים ח"מ סימן כז וש"ת חתם סופר ח"מ סימן עז ד"ה מהפך) ולפי זה רק מגוי מותר. ב. כיון שאין הרווח ברור וגם אולי יפסיד הגוי ולא ישא ויתן עמו, ועוד שאין דעתו סומכת עליו מאחר שרובם שקרנים (ש"ת מהרש"ל סימן לא). ולפי זה בישראל גם אסור. ג. כיון שעסק זה עדין לא בא לעולם כלל ולכן אינו נחשב כאילו הוא כבר אצלו, ובגלל שהיה רגיל עמו בשאר משא ומתן עם היום אינו ראה שימשיכו לעסוק יחד לעולם, ולפי זה אם התחיל כבר עם הגוי בעסק הלואה או משא ומתן כל שהוא אסור לאחר לרדת לעסק זה (ש"ת משאת בנימין סימן כז). ולטעם זה גם בישראל הדין כן שהרי לא סמכה דעתו שישא ויתן עמו לעולם.

(נד) להקל. וכן נהוג בזמנינו שסוכן בא לחנות ומציע סחורה אפילו שלבעל החנות יש

סוכן קבוע (אמרי יעקב סק"ג).

(נה) בכל מקום. כפי שיתבאר בסוף הסעיף.

שלחן ערוך הרב חושן משפט

אבל מותר מן הדין (נו) לבני העיר לירד אחד בתוך אומנות חבירו כגון (נז) להושיב חנות (נח) בצד חנות חבירו וכן חייט בצד חייט מפני שיכול לומר לו מי שבא אצלך יבא ומי שיבא אצלי יבא.

ומותר לחנוני השני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות השלוחות לחנות לקנות כדי שיבאו אצלו לקנות מפני שיכול לומר לו אני מחלק אגוזים ואתה חלוק שקדים. (נט) וכן מותר לו להוזיל השער או להגדיל המדה (ס) מפני שגם חבירו (סא) יכול לעשות כן לפיכך אינו כפוסק חייו.

~~~ דעה ברורה ~~~

(נו) לבני העיר. ולא למי שאינו דר בעיר ואינו משלם בה מס, אבל בן אותה העיר מותר מהדין אפילו לכתחילה, וממדת חסידות טוב להימנע.

(נז) להושיב חנות בצד חנות. וכן במבוי הסתום משלש צדדים ונכנסים לשם בצד אחד, ויש לראובן חנות בפנים המבוי, ושמעון רוצה לפתוח חנות בצד השני בכניסה למבוי, כך שכל הנכנס למבוי עובר תחלה על פתח חנותו של שמעון, מכל מקום אין יכול ראובן לעכב עליו (בית יוסף) אבל לדעת הדרכי משה (קנו סק"ד) יכול לעכב עליו.

(נח) בצד חנות חבירו. שאפילו שזה באותו חצר ומבוי אינו יכול לעכב עליו. כי כל אחד רשאי לעשות השתדלות לפרנסתו, אבל אסור לקרוא לקונה שנכנס לחנות השניה שיבוא לחנותו, כיון שעובר על השגת גבול (ערוך השולחן סימן רכח אות יד).

(נט) וכן מותר לו להוזיל השער או להגדיל המדה. ויש אומרים שבכל הדברים מותר להוזיל השער (וכן הוא בהגהת חכמת שלמה סימן רכח). ויש אומרים שדווקא בפירות ותבואה כדי שכל מי שיש לו באוצרו יראו ויביאו כל פירותיהם לשוק וישתנה השער אצל כל המוכרים, אבל בשאר דברים אסור למכור בזול יותר מהשער מפני שמפסיד בזה את שאר המוכרים אחרי שכבר יצא השער (פתחי תשובה סימן קנו סקח, ושו"ת פנים מאירות ח"א סימן עח)

ואינו מותר להוזיל רק דבר מועט שגם חבירו יכול להוזיל כמותו (ערוך השולחן סימן רכח אות יד) ולפי זה אסור לבעל חנות להוזיל את מחירי הסחורה שכמותה נמכר בחנויות הסמוכות למחירים שבעלי החנויות הללו אינם יכולים לעמוד בהם ויאלצו לסגור את חנותם, אבל אם הוא מוריד למחיר מוזל במיוחד את מחיריהם של חלק מהפריטים העומדים למכירה ואילו את שאר הפריטים הנמצאים למכירה גם בחנות הסמוכה הוא מוכר במחיר סביר ויוכל לבעל החנות השניה להתפרנס כשימכור את שאר הפריטים במחיר דומה או שיוזיל במקצת מותר לו להוזיל (וכן כתב במשפטי התורה ס"י ס"ב). ולכל הדעות מותר לאדם לפתוח חנות בזול רק למיעוטי יכולת או רק לחוג מסוים וכדומה, כי לא אסרו חכמים למכור בזול אלא כשהוא גורם להוריד את השער שבשוק, וכל שכן שמותר לחלק מצרכים בחינם.

(ס) מפני שגם חבירו יכול לעשות כן. ולכן לא נחשב כהיזק כלל (שו"ת דברי חיים ח"א סימן יח).

שלחן ערוך הרב חושן משפט יא

ומדת חסידות שלא לירד לתוך אומנות חבריו שנאמר (יחזקאל יח, ו) ואת אשת רעהו לא טימא (ס"א לא עשה לרעהו רעה, תהלים טו, ג) ופירשו חכמים זה (סב) שלא ירד לתוך אומנות חבריו:

~~~ דעה ברורה ~~~

(סא) יכול לעשות כן. אם לא באופן שאין חבריו יכול לעשות כן שאז הוא פוסק את חיותו של חבריו לגמרי ואסור (עיי' שו"ת חתם סופר סימן קיח, אבני נזר סימן כד, ובשו"ת הרב סימן ט, ובית שלמה סימן יז).

(סב) שלא ירד לתוך אומנות חבריו. ונתבארו בדברי הפוסקים כמה פרטים בדין זה: א. אין איסור לרדת לאומנות חבריו אלא כשהאיסור נשמר וגם אחרים לא ירדו, אבל אם באים גויים או ישראלים אחרים שאינם מצייתים לדין תורה וסוחרים כרצונם, מותר לישראל אחר גם כן לבוא ולירד לאומנותו של זה (כמו שכתב הרמ"א סימן קנו סעיף ה לגבי תלמיד חכם, מהרשד"ם חו"מ סימן תמא, והובא דבריו בבית אפרים חו"מ סימן רז ד"ה ועוד אני, ובשו"ת דברי חיים חו"מ סימן יח, ועיי' עוד בחתם סופר חו"מ סימן סא).

ב. מה שאפשר לעכב בן עיר אחרת, היינו כשאין לאף אחד מבני העיר הזה הנאה ממנו, אבל אם עשה שותפות עם אחד מבני הישוב אינם יכולים למחות (שו"ת נחלת שבעה ח"ב סימן ב והביאו הפתחי תשובה סימן קנו סק"ד). ולפי דבריו גם אם העובדים בחנות הם תושבי העיר מותר לו לפתוח החנות אפילו שהוא בן עיר אחרת.

ג. כל האיסור הוא כשיש אומן אחד או חנוני אחד ובא עוד אחד לקבוע אצלו, אבל כשכבר יש שנים או שלשה חנונים או אומנים אינם יכולים לעכב על מי שירצה לפתוח עוד, כיון שאין כאן היזק ברור (שו"ת הר הכרמל חו"מ סימן ג) אך יש פוסקים שלא משמע כן בדבריהם (עיי' לשון רש"י דף כא: ד"ה שלא, כנסת הגדולה בהגהת הטור אות יז) וצריך עיון. ויש מי שכתב שלשיטת הרמב"ם אם לא מיחו בשני שפתח חנות שוב אי אפשר למחות בשלישי (שו"ת כוכב מיעקב ח"א סימן קעז).

ד. כשהראשון עדין לא פתח חנותו ורק עשה הכנות והשקיע כסף וטורח בקניית חומרים להכנת יצור מסוים ובא שני ורוצה גם לעשות אומנות זו, יש אומרים שאין בזה שום יורד לאומנות חבריו (פתחי חושן ח"ד פ"ט הערה ט על פי שו"ת צמח צדק חו"מ סימן לז), אך יש מי שמשמע בדבריו שאפילו אם עדין לא פתח החנות אלא סיכם עם השר לפתוח חנות כבר אסור לפתוח כזה חנות משום יורד לאומנותו של חבריו (מהר"ק שורש קלב).

ה. כל האיסור הוא לפתוח חנות בצד חנותו של חבריו אבל על הקונה אין איסור לקנות באיזה חנות שיחפץ (כנסת הגדולה הגהת הטור אות י, ומשפט שלום בקונטרס תיקון עולם סק"ג, ודברי גאונים כלל ק אות יב. ומשו"ת הרמ"א סימן י שאסר על הקונים לקנות את הספרים אצל הערל משמע שיש איסור על הקונים, ואולי מצד מסייע ידי עוברי עברה).

ו. אם הראשון שיש לו החנות הוא תלמיד חכם אסור לפתוח חנות בצד חנותו, ובאופן שיקופח פרנסתו, ואפילו במקום שאין איסור יורד לאומנות חבריו (שו"ת מהר"ם רוטנבורג סימן תתטו, ושו"ת הרמ"א סימן י ביסוד השני).

שלחן ערוך הרב חושן משפט

~~~ דעה ברורה ~~~

ז. להשיג גבול ולפסוק חייו של מומר ועברין, אפילו הוא מומר להכעיס יש לאסור (ש"ת כתב סופר ח"מ סימן כ, שו"ת דברי חיים ח"מ סימן מז וטעמו כי אם נתיר כל אחד יאמר על חברו שהוא פושע ישראל).
 ח. בני עיר שלא הקפידו וכולם יורדים לאומנות חבריהם אין מנהג זה כלום ואסור לכל ירא השם להשיג גבול ולירד לאומנתו של חברו (שו"ת שארית יוסף סימן יז).
 ט. פתח חנות והחזיק בה שלוש שנים ולא מיחה בו הראשון, נחשב חזקה ואי אפשר לסלקו כיורד לאומנות חברו (עיין שו"ת חתם סופר סימן סא, ושו"ת הר הכרמל סימן ג).
 י. אף במקום שאין אדם יכול למחות על היורד לאומנתו, מכל מקום כיון שירבו מחלוקות ראוי לתקן שלא יבלע אחד את חברו (שו"ת חתם סופר ח"מ סימן מד). ומוטל על הדין לתקן תקנות להוציא האמת כראוי (שו"ת דברי חיים ח"א ח"מ סוף סימן כ).
 יא. כללו של דבר כל איש ישראל צריך להיזהר לבלי להסיג גבול רעהו אפילו בדבר קל, והמשיג גבול לא יראה בטובה או הוא או זרעו, והזהיר בזה זוכה לעצמו ולזרעו (ערוך השולחן אות יח). ונוהגים ישראל קדושים לפרוש מלהסיג גבול בכל דבר שהוא מחית חברו (דברי חיים ח"ב סימן מה).

חוברות דעה ברורה שיצאו לאור

כיסוי הדם	דם	בשר וחלב
מאכלי עכו"ם	הכשר ומבילת כלים	עבודת כוכבים
חוקות העובדי כוכבים	מעונן ומכשף	כתובת קעקע וקריחה
גילוח הפאות	לא ילבש	חציצת כלים
נדרים	כיבוד אב ואם	כבוד רבו ותלמיד חכם
מלמדים	תלמוד תורה	צדקה ומעשר כספים
מילה	ספר תורה	מזוזה
שילוח הקן	חדש	כלאי בגדים
חלה	ביקור חולים	שולחן ערוך הרב ח"מ

ואלה יעמדו על הברכה שנדבו מהונם להדפסת הדעה ברורה

יעקב מנצר ביטוחים 02-5370030

לעילוי נשמת

אביו הרה"ח ר' מנחם יהודה בן הר"ר אלעזר חיים ז"ל

ואמו מרת פנינה בת הר"ר יעקב ע"ה

הונצח על ידי ידידינו בנם הרה"ח ר' יעקב מנצר שליט"א

לשאלות הלכתיות - הערות - תרומות והנצחות - לקבלת הדעה ברורה בדוא"ל :

אשר הורוביץ. רחוב אהליאב 34 י-ם. פלפון 0573127341 דוא"ל

asher6321@gmail.com בנק המזרחי סניף 417 חשבון 168880 כל הזכויות שמורות